

การคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษา และการทดลองในประเทศไทย

แคลิยา ธนพงศ์พิพัฒน์*

Kattaliya Tanapongpipat

บทคัดย่อ

เนื่องจากการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองยังคงเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นเพราะหลายกรณียังไม่มีวิธีการอื่นที่จะนำมาใช้ทดแทนได้ จึงทำให้มีการนำสัตว์เป็นจำนวนมากมาใช้ในงานสอนด้านวิทยาศาสตร์ ด้านการแพทย์และนำมาใช้ในงานวิจัยและการทดลอง แต่ในบางกรณีได้มีผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยไม่คำนึงถึงชีวิตสัตว์ที่จะต้องสูญเสียไป ไม่คำนึงถึงวิธีการในการนำมาใช้ว่าทำให้สัตว์ทรมานหรือไม่ ไม่คำนึงถึงการสูญพันธุ์ของสัตว์ป่าที่นำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลอง ดังนั้น วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงมีจุดประสงค์เพื่อศึกษาว่าประเทศไทยมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองอย่างเหมาะสมและเพียงพอแล้วหรือไม่ การมีหรือไม่มีกฎหมายดังกล่าวจะก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อการดำเนินนโยบายในการคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศอย่างไร และจะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีใด

* นักวิชาการ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) นิติศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และนิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขากฎหมายธุรกิจ) มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ.

จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันมีเพียงบทบัญญัติมาตรา 381 และมาตรา 382 ของประมวลกฎหมายอาญา และบทบัญญัติตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ที่นำมาใช้บังคับเพื่อให้ความคุ้มครองแก่สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง แต่เนื่องจากการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองนั้น มีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดต่อชีวิตสัตว์และสวัสดิภาพของสัตว์ อีกทั้งการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองมีความจำเป็นที่จะต้องทำโดยผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้าน จึงต้องมีบทบัญญัติในการคุ้มครองที่แตกต่างจากสัตว์ป่าหรือสัตว์ทั่วไป และถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีจรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ.2542 ของสภาวิจัยแห่งชาติ แต่จรรยาบรรณดังกล่าวไม่มีสภาพบังคับดังเช่นกฎหมายจึงทำให้ไม่สามารถใช้คุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งเมื่อพิจารณาจากประเทศที่พัฒนาแล้ว อาทิ ประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมัน พบว่าประเทศเหล่านั้นมีบทบัญญัติทางกฎหมายที่ให้คุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยตรง และจากการที่ประเทศไทยไม่มีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะนั้น ส่งผลให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่างๆตามมา กล่าวคือผลกระทบต่อสวัสดิภาพของสัตว์และสุขภาพอนามัยของผู้เลี้ยงและผู้ใช้สัตว์ ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ผลกระทบต่อคุณภาพของผลงานวิจัยและอาจนำไปสู่การต่อต้านจากกลุ่มที่มีแนวคิดเชิงพิทักษ์สิทธิของสัตว์

ด้วยเหตุนี้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้จึงเสนอให้มีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศไทย โดยมีเนื้อหาสาระที่สำคัญ คือ การกำหนดประเภทของสัตว์ที่จะอยู่ภายใต้การคุ้มครอง การกระทำที่จะอยู่ภายใต้บังคับของกฎหมาย องค์การที่ควบคุมดูแลการขอใบอนุญาตการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง และการขอใบอนุญาตจัดตั้งสถานที่ดำเนินการ การกำหนดมาตรการในการคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง และบทกำหนดโทษ ทั้งนี้เพื่อเป็นการหยุดยั้งและป้องกันมิให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่างๆ ขึ้นในประเทศไทย อีกทั้งเป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศไทยด้วย

ABSTRACT

Use of animals for education and experiment is still necessary. In several cases, there are no other means used in substituting the use thereof; as a result, a large number of animals are used in teaching on science and medicine and used in research

and experiment. Nonetheless, in certain cases, there are those who use animals for education and experiment without taking in account the death of the animals, irrespective of whether the methods so used are cruel to animals or not, and without taking into consideration the extinction of the wildlife used for the education and experiment. Hence, this Thesis aims to study whether there are appropriate and sufficient laws on animal protection in Thailand or not; how the fact that having the laws or having no laws mentioned above shall cause problems and have impacts upon the implementation of policies on animal protection in education and experiment of the country; and which methods shall be used as guidelines in the problems-solving.

According to the study, at present, there are merely the provisions contained in Section 381 and Section 382 of the Penal Code and the provisions under Wildlife Preservation and Protection Act B.E. 2535 (A.D. 1992) as applicable to protect the animals for education and experiment. However, due to raising or using animals for education and experiment are closely related to the animals' lives and welfares. Moreover, raising or using animals for education and experiment are needed to be performed by specialist. Therefore, there must be provisions in protection of the animals as different from wildlife or general animals. Furthermore, even though there is the Ethical Principles and Guidelines for the Use of Animals for Scientific Works B.E. 2542 of the National Research Council of Thailand, it has no any sanction like a law. Thus, it is unable to be used in protection of the animals used for education and experiment in an efficient manner. In addition, in taking into consideration the developed countries; for instance, England and Germany, those countries have direct legal provisions protecting the animals used for education and experiment. And the fact that Thailand has no any particular law protecting the animals used in education and experiment causes a variety of subsequent problems and impacts; namely, impact on animals' welfares and animal raisers' and users' heaths and sanitations, impact on environments and communities, and impact on quality of the researches, which may lead to resistance by the groups having protective concept toward animals' freedoms.

For these reasons, this Thesis is proposed to have laws on animal protection for education and experiment of Thailand, whereby the crucial essences are the determination of the category of the animals under protection, the acts subject to laws, the regulatory entities, the application for permission to raise or use animals for education and experiment and the application for permission to establish the operational places, the determination of measures on animal protection for education and experiment, and the penalties, so as to halt and prevent more problems and impacts arising in Thailand, including to also create good images in favor of Thailand.

เนื่องจากการพัฒนาคุณภาพชีวิตโดยเฉพาะทางด้านสาธารณสุขเพื่อให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ ต้องอาศัยการวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ซึ่งในการวิจัยผู้วิจัยต้องนำสัตว์มากมายหลายชนิดมาใช้งานทดสอบ งานสอนด้านวิทยาศาสตร์ และการแพทย์ เนื่องจากหลายกรณียังไม่มีวิธีการอื่นที่จะนำมาใช้ทดแทนได้ ความจำเป็นในการใช้สัตว์เพื่อการนี้จึงยังคงมีอยู่ต่อไป ซึ่งเมื่อกล่าวถึง “สัตว์ทดลอง” หลายคนคงจะนึกถึงสัตว์จำพวก หนู กบ หรือกระต่าย แต่แท้จริงแล้วสัตว์ที่นำมาใช้ในการศึกษาและการทดลองนั้นมีมากมายหลายชนิด ตั้งแต่สัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เช่น ช้าง ม้า ไปจนถึงสัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น หนู ทั้งนี้ ตามจรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2542 ของสภาวิจัยแห่งชาติได้กำหนดนิยามของคำว่า “สัตว์ทดลอง” ว่าหมายถึง สัตว์ที่ถูกนำมาเพาะเลี้ยงในที่กักขัง สามารถสืบสายพันธุ์ได้ซึ่งมนุษย์นำมาใช้เพื่อประโยชน์ในเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีทุกสาขา อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติของการทำการศึกษาและการทดลองนั้น บ่อยครั้งที่มีการนำสัตว์ที่ไม่ได้ถูกเพาะเลี้ยงเพื่อประโยชน์ ในเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยเฉพาะมาใช้ในการศึกษาและการทดลอง แต่ได้มีการนำทั้งสัตว์ป่าที่อยู่ตามธรรมชาติ อาทิ ช้างหรือลิง รวมถึงสัตว์เลี้ยง เช่น สุนัขหรือแมว มาใช้ในการนี้ด้วย ซึ่งที่ผ่านมาการนำสัตว์มาใช้เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวส่วนหนึ่งได้ละเลยคุณธรรมที่พึงมีต่อสัตว์ ไม่คำนึงถึงชีวิตสัตว์ที่จะต้องสูญเสียไปในการทดลอง ไม่คำนึงถึงวิธีการในการนำมาใช้ว่าทำให้สัตว์ทรมานหรือไม่ ไม่คำนึงถึงการสูญเสียพันธุ์ของสัตว์ป่าที่นำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลอง นอกจากนี้การใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยไม่มีการจัดการเลี้ยงและการใช้สัตว์ให้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี นอกจากจะส่งผลเสียต่อสุขภาพของสัตว์ที่นำมาใช้งาน ผลเสียต่อผู้เลี้ยงและผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองแล้วยังอาจทำให้เกิดการแพร่กระจายของเชื้อโรคหรือสารพิษ ซึ่งส่งผลกระทบต่อ

สุขภาพอนามัยของมนุษย์และสัตว์และส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมด้วย สาเหตุเหล่านี้ทำให้การต่อต้านการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจากกลุ่มต่อต้านหรือองค์กรเอกชนที่มีแนวคิดในเชิงพิทักษ์อสิรภาพของสัตว์เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นควบคู่กับการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องสิทธิสัตว์ (Animal Rights) และสวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare)

นับแต่อดีตมนุษย์ได้เชื่อว่าเป็นผู้ที่มีความกลัวอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นความกลัวที่ต้องเผชิญกับภัยธรรมชาติ ความกลัวที่จะไม่ได้รับความปลอดภัยในชีวิตร่างกายและทรัพย์สิน ตลอดจนจนกระทั่งกลัวความตาย มนุษย์จึงได้พยายามที่จะแสวงหาหลักประกันให้กับตนเอง โดยหลักประกันนี้ถือเป็นมาตรฐานขั้นต่ำที่คิดกันว่ามนุษย์ควรมีสสิทธิอะไรบางอย่างที่มีหรือที่ได้มาโดยธรรมชาติพร้อมกับการเกิด โดยมีพื้นฐานมาจากความเชื่อที่ว่า มนุษย์เกิดมาพร้อมกับความมีคุณค่า มีวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตเป็นของตนเอง มีความสามารถในการดำรงตนอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดีที่เหมาะสมอย่างสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่เรียกกันว่าเป็นสิทธิธรรมชาติ (Natural Rights) ซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับกฎหมายธรรมชาติ (Natural Law) ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่าสิทธิธรรมชาติเป็นบ่อเกิดหรือที่มาที่สำคัญของสิทธิมนุษยชน (Human Rights) ในปัจจุบัน¹ เมื่อมนุษย์ยังได้รับการคุ้มครองสิทธินักปรัชญาและนักศาสนาหลายคนจึงเห็นว่า แม้ว่าสัตว์จะมีคุณค่าแตกต่างจากมนุษย์ แต่ก็สมควรที่จะได้รับความคุ้มครองเช่นกัน เช่น เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell; 1872-1970) กล่าวว่าไม่มีเหตุผลใดที่จะกล่าวได้ว่าคุณค่าของมนุษย์สำคัญกว่าสัตว์² ส่วนกอตฟรีด ไลบนิซ (Gottfried Von Leibniz; 1646-1716) เชื่อว่าสัตว์มีจิตวิญญาณหรือจิตสำนึกเช่นเดียวกับมนุษย์ จิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ไม่สามารถถูกทำลายได้ แม้เราจะมองว่าสัตว์เป็นเพียงเครื่องจักรที่มีร่างกาย และอวัยวะห่อหุ้ม จนทำให้บ่อยครั้งที่เราทำร้ายหรือทำลายสัตว์ แต่ท้ายที่สุดแล้วมนุษย์เราก็ไม่สามารถทำลายจิตวิญญาณของสัตว์เหล่านั้นได้³ นอกจากนี้แนวความคิดเกี่ยวกับสถานะสัตว์ยังได้พัฒนาถึงขั้นที่มีนักคิดสมัยใหม่หลาย

¹ อุดมศักดิ์ สินธิพงษ์, สิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2552), หน้า 11.

² ธนวรรตน์ โรจนโรวรรณ, มาตรการทางกฎหมายในการป้องกันการทารุณสัตว์, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 68.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 68.

คนมีความเห็นว่าสัตว์ควรมีสติ และขณะเดียวกันมนุษย์ก็มีหน้าที่ต่อสัตว์ กล่าวคือ เจอเร็มี เบนธัม (Jeremy Bentham ; 1748-1832) เห็นว่า สัตว์เหมือนมนุษย์ที่มีสติปลอดจากการได้รับความทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็น โดยมองว่าสัตว์มีความรู้สึก มีความสามารถในการรับรู้ ความกดดันและความเจ็บปวดได้และด้วยเหตุนี้เองที่การทำร้ายหรือทารุณสัตว์ที่อยู่ในความครอบครองของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ผิดศีลธรรมอย่างแน่นอน⁴ ส่วนเฮร์แมน แดกเกต (Herman Daggett ; 1766-1832) ได้กล่าวว่าสัตว์เป็นส่วนหนึ่งของการสร้างสรรค์ของพระเจ้า สัตว์จึงได้รับสิทธิพิเศษรวมถึงสิทธิที่จะปลอดจากการถูกทำให้ได้รับความเจ็บปวดโดยไม่จำเป็นจากฝีมือมนุษย์ และในยุคต่อมา เฮนรี ซอล (Henry S. Salt ; 1851-1939) ได้อธิบายเพิ่มเติมจากคำกล่าวของแดกเกต โดยกล่าวว่าสัตว์มีสติและสิทธินี้เกิดขึ้นจากความเป็นอิสระในการดำรงชีวิตโดยธรรมชาติของสัตว์ การยอมรับดังกล่าวถือเป็นการพัฒนามนุษย์ให้เป็นอารยชนมากขึ้น และเห็นว่าสัตว์ยังคงถูกมนุษย์ใช้ตามความต้องการได้ แต่มนุษย์ไม่ควรที่จะมีสิทธิทำให้สัตว์ได้รับบาดเจ็บหรือทำร้ายโดยไม่จำเป็นจากการใช้สัตว์เพื่อประโยชน์ของมนุษย์อย่างแน่นอน ซึ่งหากมีการกระทำดังกล่าวก็ถือว่าเป็นความผิดหรือความไม่ถูกต้องตามธรรมเนียมของคลองธรรม⁵

ในเวลาต่อมาแนวความคิดเกี่ยวกับสัตว์ของสังคมตะวันตกได้รับการพัฒนาและมีการยกระดับสถานภาพของสัตว์มากขึ้นถึงขั้นให้สัตว์มีสถานะเท่าเทียมกับมนุษย์ เกิดเป็นแนวความคิดทางปรัชญาในเรื่องสิทธิสัตว์ขึ้นโดยเห็นว่าสัตว์นั้นมีคุณค่าเช่นเดียวกับมนุษย์ สัตว์จึงสมควรได้รับสิทธิ (Animal Rights) และมนุษย์มีหน้าที่โดยตรงต่อสัตว์ ตัวอย่างนักคิดปรัชญา เช่น ทอม เรแกน (Tom Regan ; 1938) และอิงกริด นิวเครอร์ค (Ingrid Newkirk ; 1949) ซึ่งต่างได้พยายามขยายแนวความคิดให้สัตว์มีสิทธิมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ให้มนุษย์มีความรับผิดชอบต่อสัตว์มากขึ้น และปฏิเสธการกระทำที่ไม่สมควรของมนุษย์อันเป็นเหตุให้สัตว์ต้องได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมาน⁶

อนึ่ง ปรัชญาเรื่องสิทธิสัตว์และสวัสดิภาพสัตว์แม้จะมีความคล้ายคลึงกัน แต่โดยพื้นฐานแล้วทั้งสองเรื่องนั้นมีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ซึ่งอาจกล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้⁷

⁴ ชันวรัตน์ โรจนโรวรรณ, เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

⁶ ชันวรัตน์ โรจนโรวรรณ, เรื่องเดิม, หน้า 70-71.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 79-80.

สิทธิสัตว์ (Animal Rights) หมายถึง สิทธิของสัตว์ซึ่งไม่ใช่มนุษย์ที่จะมีชีวิตอยู่อย่างอิสระปราศจากการหาประโยชน์ของมนุษย์ หรือถูกมนุษย์ทารุณหรือกักขัง เป็นมุมมองของนักปรัชญาที่ว่าสัตว์มีสิทธิเหมือนหรือคล้ายกับมนุษย์ นักสิทธิสัตว์เชื่อว่า มนุษย์ไม่มีสิทธิที่จะใช้สัตว์ไม่ว่ากรณีใดๆ และต่อต้านการใช้สัตว์โดยมนุษย์ในทุกรูปแบบไม่ว่าจะเป็นการใช้อย่างมีมนุษยธรรม อย่างมีความรับผิดชอบ หรือการใช้สัตว์จะทำให้มนุษย์ได้ประโยชน์เพียงใดก็ตาม นอกจากนี้ยังสนับสนุนกฎหมายหรือกฎระเบียบต่างๆ ที่ห้ามการแข่งม้า การล่าสัตว์ การใช้สัตว์ในการแสดง หรือในคณะละครสัตว์ การใช้สัตว์ทดลองยาหรือทดลองทางวิทยาศาสตร์ การเพาะเลี้ยงสัตว์ การใช้สัตว์ในอุตสาหกรรม การบันเทิง การกีฬา เพื่อการเลี้ยงปศุสัตว์ เพื่อเป็นอาหาร การเลี้ยงสัตว์ในสวนสัตว์ ฯลฯ

ขณะที่การจัดการสวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare) หมายถึงทัศนคติเกี่ยวกับสัตว์โดยเฉพาะสัตว์ที่อยู่ในความดูแลของมนุษย์ว่าควรปราศจากความเจ็บปวดหรือทุกข์ทรมาน โดยการจัดสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิตให้แก่สัตว์ไม่ว่าจะเป็นอาหาร น้ำ ที่อยู่ การรักษาทางการแพทย์ ฯลฯ อย่างเหมาะสมและเพียงพอ ถือเป็นเรื่องของข้อผูกมัดหรือพันธะทางศีลธรรมที่มนุษย์พึงมีต่อสัตว์ กล่าวคือ มนุษย์มีความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่จะไม่กระทำการใดๆ อันเป็นการทารุณสัตว์หรือทำให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวดทรมานโดยไม่จำเป็น ไม่ห้ามมนุษย์ที่จะใช้ประโยชน์จากสัตว์ แต่การใช้ประโยชน์จากสัตว์ไม่ว่ากรณีใดก็ตามนั้นจะต้องปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม โดยสมควรจัดให้สัตว์มีสิ่งจำเป็นพื้นฐานอย่างเพียงพอและเหมาะสมในการดำรงชีพของสัตว์นั้นๆ รวมทั้งต้องแสวงหามาตรการต่างๆ ในการปฏิบัติต่อสัตว์อย่างมีมนุษยธรรมและไม่กระทำการใดๆ ให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวดทรมานจากการใช้ประโยชน์โดยไม่จำเป็น สำหรับการ จัดสวัสดิภาพให้แก่สัตว์อย่างไรจึงจะถือว่าเหมาะสมเพียงพอนั้นจำเป็นต้องอาศัยข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ วัฒนธรรม จรรยาบรรณ และความเป็นไปได้ในการปฏิบัติ การจัดสวัสดิภาพจึงเป็นเรื่องของการให้ความคุ้มครองสัตว์จากการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ในทุกรูปแบบ

การคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในต่างประเทศ

ในต่างประเทศได้มีแนวคิดในการคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองตั้งแต่ พ.ศ.2502 (ค.ศ.1959) โดยนายบิลล์ รัสเซล (Bill Russel) และนายเร็กซ์ เบิร์ช (Rex Burch) ได้

นำหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่เรียกว่า The 3 Rs มาใช้กับสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง⁸ ดังนี้

1. การลด (Reduction) คือ มีความพยายามที่จะลดจำนวนสัตว์ทดลองที่ต้องใช้ในการศึกษาโดยการลดจำนวนการทดสอบ ซึ่งทำโดยการยกเลิกกฎข้อบังคับที่ไม่จำเป็น ปรับความต้องการผลการทดสอบต่าง ๆ ให้เป็นรูปแบบเดียวกัน

2. การทำอย่างประณีต (Refinement) คือ มีความพยายามที่จะกระทำต่อสัตว์ทดลองอย่างประณีตเพื่อลดการทรมานสัตว์ทดลองและพยายามที่จะหาข้อมูลมากขึ้นจากการทดลองต่าง ๆ ที่มีอยู่แล้ว หรือหาข้อมูลที่เหมือนกันได้โดยการใช้สัตว์ทดลองน้อยลง

3. การแทนที่ (Replacement) คือ มีความพยายามที่จะแทนที่การทดสอบที่ใช้สัตว์ทดลองด้วยวิธีการที่ไม่ต้องใช้สัตว์ทดลองเลย จากแนวคิดนี้ทำให้เกิดวิธีการแทนที่และการเสริม (Replacement and Supplementary Methods) ที่เป็นทางเลือกที่จะลดจำนวนการทดสอบที่ใช้สัตว์ทดลอง ทำการศึกษาโดยใช้สัตว์ทดลองอย่างประณีตและในที่สุดคือวิธีการทดสอบที่ไม่ต้องใช้สัตว์ทดลองเลย

การยกเลิกไม่ใช้สัตว์ในการศึกษาและการทดลองเสียเลยในอนาคตอันใกล้คงเป็นไปได้ยาก ถ้ายังมีความต้องการที่จะพัฒนาความอยู่ดีมีสุขให้เกิดขึ้นแก่มวลมนุษย์และสัตว์โลกกันอยู่ต่อไป และขณะนี้ยังไม่มีวิธีการอื่นใดที่จะใช้ทดแทนสัตว์ทดลองได้อย่างสมบูรณ์ เนื่องจากวิธีการที่จะนำมาทดแทนจะต้องพิสูจน์ได้ว่าสามารถให้ข้อมูลได้เท่าเทียมหรือดีกว่าการใช้สัตว์ ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่างเซลล์ เนื้อเยื่อ และอวัยวะต่าง ๆ ทั้งทั้งร่างกายสัตว์ยังเป็นเรื่องที่ลึกลับซับซ้อน ไม่มีวิธีการทดแทนใดที่สามารถลอกแบบให้เหมือนได้ ด้วยเหตุนี้การใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจึงยังมีความจำเป็นอยู่ อย่างน้อยที่สุดในการทดลองขั้นตอนสุดท้ายก่อนที่จะนำผลการทดลองมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับมนุษย์และสัตว์ต่อไป⁹ ดังนั้นการกำหนดมาตรการในการคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

International Council for Laboratory Animal Science (ICLAS) ซึ่งเป็นองค์กรระดับนานาชาติที่ส่งเสริมให้มีการเลี้ยงและการใช้สัตว์อย่างถูกต้องในงานวิจัยได้เรียกร้องให้นักวิจัย

⁸ ศรีศักดิ์ สุนทรไชย, “ทางเลือกใหม่ในการทดสอบที่ใช้แทนสัตว์ทดลอง,” วารสารความปลอดภัยและสุขภาพ ปีที่ 2, ฉบับที่ 5 (สิงหาคม-ตุลาคม 2551) : 79.

⁹ ประดน จาติกวณิช, เอกสารประกอบการสอนวิชา 3103-302 สัตว์ทดลอง ภาควิชาสัตวบาล คณะสัตวแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า 142.

สนใจในวิธีการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองให้ถูกต้อง ให้สัตว์ได้อยู่ดี กินดี มีสุขภาพดี ไม่เครียด ไม่ติดเชื้ และไม่ให้สัตว์ต้องเจ็บปวด หรือทรมาน จากวิธีการที่ใช้ปฏิบัติกับสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง และได้เรียกร้องให้มีความเข้มงวดกวดขันให้นักวิจัยต้องรายงานวิธีการเลี้ยง และวิธีการใช้สัตว์ในการตีพิมพ์ผลงานวิจัยในวารสารวิชาการต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการต่อต้านที่ไม่มีข้อยุติและความผิดพลาดในผลงานจากการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง เป็นผลให้ The Council of International Organization of Medical Sciences (CIOMS) ซึ่งเป็นองค์กรหนึ่งของยูเนสโก จัดประชุมปรึกษาหารือกันระหว่างผู้เลี้ยงสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง ผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง และผู้ต่อต้านการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองหลายครั้ง และในปี ค.ศ.1985 ได้มีผลสรุปเป็นเอกสารคู่มือชื่อ International Guiding Principles for Biomedical Research Involving Animals โดยเรียกร้องให้ ทุกประเทศที่ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองนำไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ ศาสนา และสังคมของแต่ละประเทศ และเรียกร้องให้ทุกประเทศมีจรรยาบรรณ และ/หรือกฎหมาย ขึ้นมากำกับและดูแลให้เป็นไปตามแนวทางปฏิบัติที่แต่ละประเทศได้กำหนดขึ้น¹⁰ และต่อมาในปี ค.ศ. 1986 สภายุโรป (Council of Europe) จึงได้ตกลงให้มีอนุสัญญาของกลุ่มประเทศยุโรป ว่าด้วยการคุ้มครองสัตว์มีกระดูกสันหลังที่ถูกใช้ในการทดลองและเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิทยาศาสตร์อื่น [European Convention for the Protection of Vertebrate Animals Used for Experimental and Other Scientific Purposes (1986, ETS 123)] ขึ้น เพื่อเป็นแนวทางให้ประเทศที่เป็นภาคีออกกฎหมายภายในประเทศของตนให้สอดคล้องกับอนุสัญญาดังกล่าว โดยในบทความนี้ผู้เขียนจะขอยกตัวอย่างกฎหมายของประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมันที่ได้บัญญัติให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง ดังนี้

ประเทศอังกฤษ เป็นประเทศที่มีการพัฒนามาตรฐานเกี่ยวกับการคุ้มครองสัตว์มาอย่างต่อเนื่อง เริ่มจากในปี ค.ศ. 1876 มีการประกาศใช้ The Cruelty to Animal Act 1876 และต่อมาเมื่อการทดลองทางวิทยาศาสตร์ได้ขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการมีอนุสัญญาของกลุ่มประเทศยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสัตว์มีกระดูกสันหลังที่ถูกใช้ในการทดลองและเพื่อ

¹⁰ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, แผนกลยุทธ์แห่งชาติว่าด้วยการพัฒนางานสัตว์ทดลอง พ.ศ. 2550-2553, คณะกรรมการแห่งชาติเพื่อพัฒนางานเลี้ยงและใช้สัตว์เพื่องานวิจัย งานทดสอบ งานผลิตชีววัตถุ และงานสอน, (ม.ป.ท. : 2549), หน้า 10-11.

วัตถุประสงค์ทางวิทยาศาสตร์อื่น [European Convention for the Protection of Vertebrate Animals Used for Experimental and Other Scientific Purposes (1986, ETS 123)] ประเทศอังกฤษจึงจัดทำกฎหมาย ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์โดยตรงที่มีชื่อว่า “Animals (Scientific Procedures) Act 1986” ซึ่งกฎหมายฉบับนี้มีสาระสำคัญเป็นการกำหนดประเภทของสัตว์ที่จะได้รับความคุ้มครองว่ามีทั้งสัตว์ที่มีกระดูกสันหลัง¹¹ และสัตว์ที่ไม่มีกระดูกสันหลัง¹² และมีการกำหนดว่าผู้ที่จะเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ หรือจะใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ในลักษณะที่เป็นโครงการ หรือผู้ที่จะดำเนินการจัดตั้งสถานดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์จะต้องเป็นผู้ได้ใบอนุญาตเสียก่อน¹³ ซึ่งใบอนุญาตเหล่านี้สามารถถูกเพิกถอนได้หากผู้ได้รับใบอนุญาตกระทำการฝ่าฝืนต่อกฎหมาย¹⁴

¹¹ Animals (Scientific Procedures) Act 1986 : Section 1 (1) Subject to the provisions of this section, “a protected animal” for the purposes of this Act means any living vertebrate other than man.

¹² Animals (Scientific Procedures) Act 1986 : Section 1(3) (a) extend the definition of protected animal so as to include invertebrates of any description;

¹³ Animals (Scientific Procedures) Act 1986 : Section 3 No person shall apply a regulated procedure to an animal unless—

(a) he holds a personal licence qualifying him to apply a regulated procedure of that description to an animal of that description;

(b) the procedure is applied as part of a programme of work specified in a project licence authorising the application, as part of that programme, of a regulated procedure of that description to an animal of that description; and

(c) the place where the procedure is carried out is a place specified in the personal licence and the project licence.

¹⁴ Animals (Scientific Procedures) Act 1986 :Section 11 A licence or certificate under this Act may be varied or revoked by the Secretary of State—

(a) on the ground mentioned in section 10(7) above;

(b) in any other case in which it appears to the Secretary of State appropriate to do so; or

นอกจากนี้กฎหมายฉบับดังกล่าวยังได้กำหนดถึงหลักเกณฑ์และวิธีการในการปฏิบัติต่อสัตว์ในกรณีที่สัตว์ได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานและการทำการุณยฆาตต่อสัตว์¹⁵ ทั้งนี้เพื่อให้การปฏิบัติตามกฎหมายฉบับดังกล่าวดำเนินไปได้อย่างลุล่วงจึงกำหนดให้มีคณะกรรมการและผู้ตรวจการขึ้นเพื่อดำเนินการตามกฎหมายนี้ และในกรณีที่มิใช่ผู้ทำการฝ่าฝืนก็มีบทกำหนดโทษไว้

ประเทศเยอรมัน เป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับสัตว์โดยพิจารณาได้จาก Section 90 a¹⁶ ของประมวลกฎหมายแพ่งเยอรมันได้บัญญัติไว้อย่างชัดเจนว่าสัตว์ไม่ถือว่าเป็นทรัพย์สิน และสัตว์จะได้รับการคุ้มครองโดยกฎหมายพิเศษ จากการที่ประเทศเยอรมันมีแนวคิดที่สัตว์ไม่ใช่ทรัพย์สินจึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ประเทศเยอรมันมีกฎหมายที่ให้ความสำคัญคุ้มครองสัตว์ขึ้นมา และในขณะทีหลายๆ ประเทศได้มีการเรียกร้องให้มีการปกป้องและคุ้มครองสัตว์ในรูปแบบต่างๆ ในปี ค.ศ.2002 ประเทศเยอรมันได้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญโดยได้นำบทบัญญัติเรื่องการคุ้มครองสัตว์มาบัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญของประเทศซึ่งเป็นการแสดงออกถึงสถานะของสัตว์ที่ได้รับการยอมรับในสังคมของประเทศเยอรมัน และจากการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญของประเทศเยอรมันพบว่า

(c) at the request of the holder.

¹⁵ Animals (Scientific Procedures) Act 1986 :Section 15

(1)Where a protected animal—

(a) has been subjected to a series of regulated procedures for a particular purpose; and

(b) at the conclusion of the series is suffering or likely to suffer adverse effects, the person who applied those procedures, or the last of them, shall cause the animal to be immediately killed by a method appropriate to the animal under Schedule 1 to this Act or by such other method as may be authorised by the personal licence of the person by whom the animal is killed.

(2) Subsection (1) above is without prejudice to any condition of a project licence requiring an animal to be killed at the conclusion of a regulated procedure in circumstances other than those mentioned in that subsection.

¹⁶ German Civil Code Section 90 a “Animals are not things. They are protected by special statutes. They are governed by the provisions that apply to things, with the necessary modifications, except insofar as otherwise provided.”

บทบัญญัติดังกล่าวไม่ได้เป็นการให้สิทธิแก่สัตว์ อีกทั้งไม่ได้เป็นสิ่งที่ทำให้กฎหมายมีความเข้มแข็งขึ้น หากแต่เป็นการวางรากฐานให้กฎหมายแห่งรัฐหรือกฎหมายภายในประเทศ (national law) แสดงออกถึงสถานะสัตว์ที่ได้รับการยอมรับในสังคมของประเทศเยอรมัน และเพื่อให้กฎระเบียบที่มีอยู่ในปัจจุบันได้ถูกยกระดับขึ้นสู่จุดที่มันถูกคาดหวังไว้ให้เป็น ซึ่งประเทศเยอรมันเองก็จะต้องมีการออกกฎหมายเพื่อรองรับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญดังว่านั้น และในที่สุดนโยบายด้านการต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ของเยอรมันก็ต้องเปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญ¹⁷

ถึงแม้ว่าประเทศเยอรมันจะมีได้มีกฎหมายเกี่ยวกับสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง โดยเฉพาะอย่างประเทศอังกฤษแต่มีใช้ว่าประเทศเยอรมันจะละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง ทั้งนี้เห็นได้จากการที่ประเทศเยอรมันได้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับการคุ้มครองสัตว์ทดลองเอาไว้ในหมวดที่ 5 ของพระราชบัญญัติสวัสดิภาพสัตว์ (Animal Welfare Act 1998) ที่บังคับใช้เมื่อวันที่ 25 พฤษภาคม ค.ศ.1998 โดยมีสาระสำคัญคือ การกำหนดหลักเกณฑ์การทำการทดลองในสัตว์ตั้งแต่เรื่องคุณสมบัติของผู้ทำการทดลองตามมาตรา 9 วรรค 1¹⁸ ว่าจะต้องเป็นบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะ กล่าวคือเป็นบุคคลที่สำเร็จ

¹⁷ เจษฎ์ โทณะวณิก, “จริยธรรมกับการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์,” วารสารนิติศาสตร์ (กันยายน 2549) : 462.

¹⁸ Animal Welfare Act Article 9 paragraph 1 “ Only persons with the requisite expertise may conduct experiments on animals. Furthermore, only persons who have completed university studies of veterinary medicine or medicine or natural sciences or persons, who demonstrably possess the requisite expertise due to vocational qualifications, may conduct experiments on vertebrates, with the exception of the experiments covered by Article 8, paragraph 7 (2). Animal experiments involving surgical operations on vertebrates may be performed only by persons who have completed university studies in:

1. veterinary medicine or medicine or
2. biology (specializing in zoology), provided these persons are employed at universities or other scientific establishments.

การศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยในสาขาสัตวแพทยศาสตร์ เภสัชศาสตร์ หรือสัตววิทยา หรือบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ที่จำเป็นอันสามารถพิสูจน์ได้ในคุณสมบัติที่เกี่ยวกับวิชาชีพ จึงจะสามารถทำการทดลองในสัตว์ที่มีกระดูกสันหลังได้ เว้นแต่เป็น การทดลองภายใต้ มาตรา 8 วรรค 7 (2) คือ การทดลองที่เกี่ยวกับวัคซีนหรือมาตรการในการวินิจฉัยโรค นอกจากนี้ตามมาตรา 7 วรรค 2¹⁹ ของพระราชบัญญัติดังกล่าว ยังได้กำหนดขอบเขตของการทำการทดลองในสัตว์ว่า การทำการทดลองในสัตว์จะสามารถกระทำได้เมื่อเป็นกรณีที่มีเหตุจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังนี้ 1. เพื่อเป็นการป้องกัน การวินิจฉัยโรค หรือการรักษาโรค ความทรมาณ ขอบกพร่องทางร่างกาย หรือความผิดปกติอื่นใดทั้งหลาย หรือการตรวจหา หรือการพยายามหาปัจจัยแวดล้อมในการบังคับควบคุมกระบวนการทำงานของอวัยวะในร่างกาย หรือการทำงานของอวัยวะในร่างกายในมนุษย์หรือสัตว์ 2. เพื่อการค้นหาคำอธิบายทางธรรมชาติ 3. เพื่อการทดสอบสารหรือสินค้าเพื่อยืนยันว่าสิ่งนั้นปลอดภัยต่อมนุษย์ หรือสุขภาพของสัตว์ หรือ 4. เพื่อการวิจัยพื้นฐาน

The competent authority may grant exemptions from the provisions in the second and third sentences if proof of the requisite expertise can be furnished in another way

¹⁹ [Animal Welfare Act](#) Article 7 paragraph 2 “Experiments may only be carried out on animals if they are indispensable for one of the following purposes:

1. the prevention, diagnosis or treatment of diseases, suffering, bodily defects or other abnormalities or the detection or exertion of influence of physiological conditions or functions in human beings or animals;
2. the detection of environmental hazards;
3. the testing of substances or products to ensure that they are safe in terms of human or animal health or that they are effective against animal pests;
4. basic research.

The decision whether experiments on animals are indispensable shall be based in particular on the scientific findings available at the time and on checks whether the same purpose can be achieved by other methods or procedures.”

ทั้งนี้ มาตรา 7 วรรค 4²⁰ และวรรค 5²¹ ยังได้กำหนดข้อห้ามสำหรับการใช้สัตว์ในการทดลองด้วย เช่น การพัฒนาหรือทดสอบอาวุธ ปืน หรือเครื่องกระสุนปืน หรืออุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องจะกระทำโดยใช้สัตว์เป็นเครื่องทดลองมิได้ เป็นต้น นอกจากนี้พระราชบัญญัติสวัสดิภาพสัตว์ ค.ศ.1998 ยังกำหนดให้ก่อนที่จะใช้สัตว์ในการทดลองต้องทำการแจ้งก่อนและภายหลังทำการทดลองต้องจัดทำรายงานการทดลองด้วย ยิ่งไปกว่านั้นพระราชบัญญัติดังกล่าวยังกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการนำสัตว์ป่าหรือสัตว์เลี้ยงมาใช้ในการทดลอง ตลอดจนหลักเกณฑ์การกระทำการุณยฆาตต่อสัตว์ด้วย อีกทั้งกฎหมายของประเทศเยอรมันยังได้กำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการขอใบอนุญาตทำการทดลองในลักษณะที่ใกล้เคียงกับประเทศอังกฤษ และมีการกำหนดให้มีเจ้าหน้าที่สวัสดิภาพสัตว์เพื่อปฏิบัติการตามกฎหมายนี้ และในกรณีที่มีผู้กระทำการฝ่าฝืนก็มีบทลงโทษกำหนดไว้ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ

การคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทย

1. สภาพปัญหา

เมื่อพิจารณาถึงการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทย ปัจจุบันพบว่าประเทศไทยได้มีการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองอย่างกว้างขวางไม่ว่าจะเป็นการใช้สัตว์เพื่องานวิจัยในการผลิตยา หรือวัคซีนป้องกันโรค งานผลิตวัตถุ หรือใช้สัตว์ เช่น กบ หนู หรือกระต่าย เป็นสื่อการเรียนการสอนสำหรับนักศึกษาแพทยศาสตร์ สัตวแพทยศาสตร์ และเภสัชศาสตร์ ทำให้ในแต่ละปีมีการนำสัตว์เป็นจำนวนมากมาใช้ประโยชน์เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์

²⁰ Animal Welfare Act Article 7 paragraph 4 “Experiments on animals to develop or test weapons, ammunition and related equipment shall be prohibited.”

²¹ Animal Welfare Act Article 7 paragraph 5 “In principle, experiments on animals to develop tobacco products, detergents and cosmetics shall be prohibited. The Federal Ministry shall be empowered, with the consent of the Bundesrat, by ordinance to stipulate exemptions in the case of cosmetics in agreement with the Federal Ministry of Health, wherever necessary to

1. avoid specific health hazards and wherever there is no other way of obtaining the new findings required or

2. implement legal instruments of the European Community.

จากสถิติการบริการสัตว์ทดลองของศูนย์สัตว์ทดลองแห่งชาติ จำแนกตามชนิด สายพันธุ์และ
ปีงบประมาณ 2543-2552 (หน่วย : ตัว) ดังนี้²²

ชนิด	ปีงบประมาณ									
(สายพันธุ์)	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
สัตว์ทดลอง Monitored Animal ประเภทสายพันธุ์ห่าง (Outbred Stock)										
Rat (Wistar และ Sprague Dawley)	19,766	21,269	22,114	22,589	23,141	25,253	26,856	23,939	24,061	23,751
Mouse (ICR)	173,698	185,823	190,922	154,781	139,428	189,812	294,405	154,558	308,239	226,577
Guinea-pig (Dunkin-Hartley)	462	268	90	760	1,171	1,319	969	958	1,513	2,198
Hamster (Syrian)	-	-	-	149	1,776	1,689	2,040	1,919	1,078	518
Rabbit (New Zealand White)	-	174	540	723	700	791	934	1,543	1,141	1,057
รวม	193,926	207,534	213,666	179,002	166,216	219,886	325,204	182,917	336,032	254,101
สัตว์ทดลองปลอดเชื้อจำเพาะ SPF Animal ประเภทสายพันธุ์ชิด (Inbred strain)										
ชนิด	ปีงบประมาณ									
(สายพันธุ์)	2543	2544	2545	2546	2547	2548	2549	2550	2551	2552
Mouse(BALB/cMac)	423	399	1,156	1,609	2,080	2,710	2,823	1,938	2,961	4,182
Mouse (C57BL/6Mac)	-	45	189	302	396	404	435	321	627	647
สัตว์ทดลองปลอดเชื้อจำเพาะ SPF Animal ประเภท Mutant										
Nude	30	39	9	112	287	135	235	214	133	238
รวม	453	483	1,354	2,023	2,763	3,249	3,493	2,473	3,721	5,113
รวมทั้งสิ้น	194,379	208,017	215,020	181,025	168,979	223,135	328,697	185,390	339,753	259,214

แม้ว่าสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจะเปรียบเสมือนเป็นหน่วยกล้าตายให้กับมนุษย์ และได้ทำประโยชน์ให้กับมนุษย์อย่างมากมาจนหลายยุคประเทศ อาทิ ประเทศอังกฤษได้เล็งเห็นความสำคัญของสัตว์ประเภนี้จนถึงกับมีการออกกฎหมายขึ้นมาเพื่อให้ความคุ้มครองสัตว์ เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะ แต่เมื่อมองย้อนกลับมาที่ประเทศไทยซึ่งได้มีการใช้ประโยชน์จากสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองเป็นจำนวนมากเช่นกันกลับพบว่าประเทศไทยยังไม่มีกฎหมายฉบับใดที่บัญญัติขึ้นเพื่อให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง

²² รายงานประจำปีงบประมาณ 2552 ศูนย์สัตว์ทดลองแห่งชาติ มหาวิทยาลัยมหิดล, หน้า 15.

โดยเฉพาะ และเมื่อพิจารณาในแง่ของกฎหมายจะพบว่าปัญหาของประเทศไทยเกี่ยวกับกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง มีดังนี้

1) ปัญหาการขาดกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทย

ในปัจจุบันกฎหมายที่นำมาปรับใช้เพื่อให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองมีเพียงประมวลกฎหมายอาญาและพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ซึ่งการมีกฎหมายทั้งสองฉบับดังกล่าวก็ยังมีอาจให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเหตุผลดังนี้

(1) ประมวลกฎหมายอาญา

ในประมวลกฎหมายอาญามีเพียง 2 มาตรา เท่านั้นที่กำหนดความผิดเกี่ยวกับสัตว์ คือ มาตรา 381 และมาตรา 382

มาตรา 381 ของประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “ผู้ใดกระทำการทารุณต่อสัตว์หรือฆ่าสัตว์โดยให้ได้รับทุกขเวทนานั้นไม่จำเป็น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

บทบัญญัติมาตรา 381 นี้ แบ่งการกระทำความผิดได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่หนึ่ง การที่บุคคลกระทำการทารุณต่อสัตว์ หรือ

ลักษณะที่สอง การที่บุคคลฆ่าสัตว์โดยได้รับความทุกข์เวทนาโดยไม่จำเป็น

เมื่อพิจารณามาตรา 381 แล้ว จะพบว่าเป็นบทบัญญัติที่กว้างมาก กล่าวคือ สิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่เป็นสัตว์ ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ประเภทใดก็ตาม ทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า หรือสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองต่างอยู่ภายใต้การคุ้มครองของมาตรา 381

จากการที่กฎหมายบัญญัติว่าผู้กระทำที่จะมีความผิดตามมาตรานี้ได้ คือ “ผู้ใด” นั้น จึงสามารถแบ่งลักษณะของการกระทำความผิดออกได้เป็น 3 กรณี คือ

กรณีที่หนึ่ง บุคคลใดกระทำการทารุณต่อสัตว์ของผู้อื่นหรือฆ่าสัตว์ของผู้อื่นให้ได้รับความทุกข์เวทนาโดยไม่จำเป็น กรณีนี้บุคคลดังกล่าวย่อมมีความผิดตามมาตรา 381 และมีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ตามมาตรา 358²³ และหากเป็นกรณีที่กระทำต่อปศุสัตว์หรือสัตว์

²³ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 358 บัญญัติว่า “ผู้ใดทำให้เสียหาย ทำลาย ทำให้เสื่อมค่าหรือทำให้ไร้ประโยชน์ ซึ่งทรัพย์ของผู้อื่นหรือผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย ผู้นั้นกระทำความผิดฐาน หนพงศ์พิพัฒน์

พาหนะที่ใช้ในการขนส่งสาธารณะหรือในการประกอบกิจกรรมหรืออุตสาหกรรม ซึ่งเป็นเหตุ
ฉกรรจ์ของความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี หรือปรับไม่
เกิน 10,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับตามมาตรา 359²⁴ (2) หรือ (3) แล้วแต่กรณี

กรณีที่สอง บุคคลใดกระทำการทารุณต่อสัตว์ที่แม่ไม่มีเจ้าของหรือฆ่าสัตว์ที่แม่
ไม่มีเจ้าของให้ได้รับความทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็น กรณีนี้บุคคลดังกล่าวก็มีความผิดตามมาตรา
381 แต่ไม่มีความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ เนื่องจากความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์จะเกิดขึ้นได้
เฉพาะกับทรัพย์ที่เป็นของผู้อื่นหรือผู้อื่นเป็นเจ้าของรวมอยู่ด้วย

กรณีที่สาม แม้ผู้ที่กระทำการทารุณต่อสัตว์หรือฆ่าสัตว์โดยให้ได้รับความ
ทุกข์ทรมานโดยไม่จำเป็นจะเป็นเจ้าของสัตว์นั้นเองก็ย่อมมีความผิดตามมาตรา 381 นี้เช่นกัน

การนำผู้กระทำความผิดตามมาตรา 381 มาลงโทษนั้น อาจเป็นไปได้ในกรณีที่
บุคคลไปกระทำทารุณต่อสัตว์หรือฆ่าสัตว์ของผู้อื่น เพราะเจ้าของสัตว์นั้นย่อมสามารถมีสิทธิ
ฟ้องร้องดำเนินคดีต่อผู้กระทำได้ แต่หากเป็นกรณีที่กระทำต่อสัตว์ที่ไม่มีเจ้าของหรือเป็นกรณีที่
เจ้าของสัตว์นั้นเป็นผู้กระทำทารุณต่อสัตว์หรือฆ่าสัตว์นั้นเสียเอง ย่อมเป็นการยากที่จะเอาผิดกับ
ผู้นั้นได้

นอกจากนี้ การที่ไม่มีการกำหนดคำนิยามเอาไว้ว่าคำว่า “ทารุณ” หมายความว่า
อย่างไร ทำให้ไม่อาจทราบแน่ชัดว่าการกระทำเช่นไรจึงจะถือว่าเป็นความผิดตามมาตรา 381 จึง
ต้องพิจารณาความหมายของคำว่า “ทารุณ” ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน
พ.ศ. 2542 ที่กำหนดความหมายของคำว่า “ทารุณ” ไว้ว่า “ดุร้าย โหดร้าย หรือร้ายกาจ” ดังนั้น
การกระทำทารุณต่อสัตว์ตามมาตรา 381 จึงหมายถึง การกระทำที่ดุร้าย หรือการกระทำที่โหดร้าย

ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกพันบาท หรือ
ทั้งจำ ทั้งปรับ”

²⁴ มาตรา 359 บัญญัติว่า “ถ้าการกระทำความผิดตามมาตรา 358 ได้กระทำต่อ

(1) เครื่องกลหรือเครื่องจักรที่ใช้ในการประกอบกิจกรรมหรืออุตสาหกรรม

(2) ปศุสัตว์

(3) ยวดยานหรือสัตว์พาหนะที่ใช้ในการขนส่งสาธารณะหรือในการประกอบ
กิจกรรมหรืออุตสาหกรรม หรือ

(4) พืชหรือพืชผลของกสิกร

ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

แคลทิยา ธนพงศ์พิพัฒน์

หรือการกระทำที่ร้ายการต่อสัตว์ ซึ่งก็ต้องอาศัยการตีความอีกชั้นหนึ่งว่าพฤติกรรมอย่างไรจึงจะถือว่าเป็นการกระทำที่ดุร้าย โหดร้าย หรือร้ายกาจต่อสัตว์ ส่วนการฆ่าสัตว์โดยให้ได้รับความทุกข์เวทนาโดยไม่จำเป็น ก็จำต้องอาศัยการตีความอีกเช่นกันว่าอย่างไรจึงจะถือว่าเป็นการฆ่าสัตว์โดยให้ได้รับความทุกข์เวทนาโดยไม่จำเป็น

แม้ว่าบทบัญญัติมาตรานี้จะให้ความคุ้มครองที่ครอบคลุมไปถึงสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองด้วย แต่เนื่องจากคุณภาพของสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองเป็นสิ่งที่มีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องควบคุมอย่างเคร่งครัด เพราะจะมีผลต่อผลการวิจัย ซึ่งการจะทำให้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองมีคุณภาพที่ดีนั้น มิใช่เพียงการไม่กระทำทารุณต่อสัตว์เท่านั้น หากแต่ยังต้องมีการดูแลสัตว์เป็นอย่างดีไม่ให้สัตว์เจ็บป่วย ต้องมีการจัดการสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองชนิดนั้นๆ อีกด้วย ดังนั้น การที่มาตรา 381 กำหนดบทลงโทษเพียงเฉพาะกรณีที่มีการกระทำทารุณต่อสัตว์ จึงไม่เพียงพอในการให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเหตุผลอีกประการหนึ่ง คือ มาตรา 381 นี้ กำหนดโทษกรณีที่บุคคลใดฆ่าสัตว์โดยให้ได้รับความทุกข์เวทนาโดยไม่จำเป็น ซึ่งการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองนั้น การทำการุณยฆาตจะกระทำได้ต่อเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าการทำให้สัตว์เสียชีวิตจะเป็นผลดีมากกว่าการปล่อยให้สัตว์ต้องมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมาน ทำให้ผู้ฆ่าสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองสามารถอ้างได้ว่าตนไม่ได้ฆ่าสัตว์ให้ได้รับความทุกข์ทรมาน เนื่องจากวิธีการที่ใช้นั้นก็เป็นวิธีการที่ทำให้สัตว์ตายในทันที อีกทั้งยังเป็นการทำให้สัตว์พ้นจากการทุกข์ทรมาน เพื่อให้ตนไม่มีความผิดตามมาตรา 381 นี้ ทั้งที่แท้จริงแล้วสัตว์นั้นอาจจะยังสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้

มาตรา 382 ของประมวลกฎหมายอาญา บัญญัติว่า “ผู้ใดใช้ให้สัตว์ทำงานจนเกินสมควรหรือใช้ให้ทำงานอันไม่สมควรเพราะเหตุที่สัตว์นั้นป่วยเจ็บ ชรา หรืออ่อนอายุ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ”

มาตรา 382 นี้ ให้ความคุ้มครองสัตว์ทุกชนิด คือ คุ้มครองทั้งสัตว์เลี้ยง สัตว์ป่า และสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองเช่นเดียวกับมาตรา 381 แต่มาตรา 382 มุ่งคุ้มครองสัตว์ในแง่ของการนำสัตว์มาใช้งาน ซึ่งแบ่งได้เป็น 2 กรณี คือ

กรณีที่หนึ่ง การนำสัตว์มาใช้ทำงานจนเกินสมควร หรือ

กรณีที่สอง การนำสัตว์ที่เจ็บป่วย ชรา หรืออ่อนอายุ มาใช้ในการทำงาน

เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่ามาตรา 382 สามารถนำมาใช้คุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้น้อยมาก อย่างเช่นในกรณีที่หนึ่งที่มีให้ผู้ใดนำสัตว์มาใช้งานจนเกิน

สมควรนั้น หมายความว่า ผู้ใดจะใช้สัตว์เกินกว่ากำลังของสัตว์นั้นมิได้ ซึ่งในการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองส่วนมากจะไม่มีการใช้สัตว์เกินกำลังอยู่แล้ว เพราะสัตว์หนึ่งตัวส่วนมากจะใช้ในการทดลองเพียงหนึ่งครั้งเท่านั้น แต่ปัญหาของการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองคือมีการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยไม่จำเป็น เช่น ทำการทดลองในสัตว์โดยไม่ศึกษาให้เสียก่อนว่าโครงการนั้นมีโอกาสที่จะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ หรือมีการใช้สัตว์ในปริมาณมากเกินกว่าความจำเป็น เป็นต้น ส่วนกรณีที่สองที่มีให้นำสัตว์เจ็บป่วย ชรา หรืออ่อนอายุ มาใช้ในการทำงานนั้น ในการปฏิบัติการเพื่อการศึกษาและการทดลองผู้ปฏิบัติย่อมต้องนำสัตว์ที่แข็งแรงมาใช้ในการทำงาน ดังนั้น จึงเป็นไปได้ยากมากที่จะมีการนำสัตว์ที่เจ็บป่วย หรือชรามาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองแต่การนำสัตว์ที่อ่อนอายุมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองบางครั้งอาจมีความจำเป็น ทั้งนี้ต้องขึ้นอยู่กับว่างานประเภทใดต้องใช้สัตว์อายุเท่าใด

อย่างไรก็ตาม บทบัญญัติมาตรา 381 และมาตรา 382 นี้ ต่างจัดเป็นความผิดเกี่ยวกับศีลธรรมอันดีของบุคคลโดยมีความมุ่งหมายเพื่อให้คนในสังคมช่วยเหลือและมีเมตตาต่อสัตว์หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าบทบัญญัตินี้ดังกล่าวกำหนดลงโทษบุคคลเพื่อต้องการให้คนอยู่ในศีลธรรมและมีเมตตาต่อสัตว์ โดยกฎหมายมิได้มีขึ้นเพื่อมุ่งคุ้มครองสัตว์แต่อย่างใด²⁵

(2) พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535

พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 เป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสัตว์ป่าโดยเฉพาะ เนื่องจากเห็นว่าสัตว์ป่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่า ที่อำนวยความสะดวกในทางเศรษฐกิจ วิทยาการ และรักษาความงาม ตลอดจนคุณค่าตามธรรมชาติไว้ จึงจำเป็นที่จะต้องสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่าไว้เพื่อประโยชน์ของรัฐและประชาชนส่วนรวม

สัตว์ป่า เช่น ลิงหรือช้าง ก็ถูกนำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองเช่นกัน ดังนั้น พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 จึงนำมาใช้ในการให้ความคุ้มครองสัตว์ป่าที่ถูกนำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลอง อย่างไรก็ตาม การให้ความคุ้มครองตามพระราชบัญญัตินี้ยังไม่เพียงพอที่จะให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของ

²⁵ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญาภาคความผิด และลหุโทษ, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2548), หน้า 405,407.

ประเทศไทย แม้ว่าสัตว์ที่ถูกนำมาใช้จะเป็นสัตว์ป่าก็ตาม เนื่องจากพระราชบัญญัตินี้มีได้มีการบัญญัติถึงหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติต่อสัตว์ป่าที่ถูกนำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองว่า จะต้องมีการเลี้ยงดูอย่างไร ต้องมีการควบคุมสัตว์ป่าอย่างไร หรือในกรณีที่สัตว์ป่าที่ถูกนำมาใช้ งานเจ็บป่วยหรือตายจะต้องมีการกำจัดหรือทำลายสัตว์ด้วยวิธีใด นอกจากนี้ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วว่าสัตว์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองนั้นมิใช่มีเฉพาะสัตว์ป่า แต่สัตว์ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองส่วนใหญ่จะเป็นสัตว์ประเภทหนู กบ หรือกระต่าย ซึ่งแน่นอนว่าสัตว์เหล่านี้มิได้อยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่าพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 สามารถคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองที่เป็นสัตว์ป่าเท่านั้น ส่วนสัตว์ชนิดอื่นๆมิใช่สัตว์ป่า ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองก็ไม่อยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระราชบัญญัตินี้

2) ปัญหาการบังคับใช้จรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2542 ของสภาวิจัยแห่งชาติ

ถึงแม้ว่าประเทศไทยจะมีหลักเกณฑ์ที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะ คือ จรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ.2542 ของสภาวิจัยแห่งชาติที่วางแนวทางให้ผู้ใช้อัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม คุณธรรม มนุษยธรรม และหลักวิชาการที่เหมาะสม โดยให้ผู้ใช้อัตว์ต้องนำสัตว์มาใช้เฉพาะในกรณีที่จำเป็นสูงสุดอันหลีกเลี่ยงไม่ได้ หรือไม่มีการอื่นที่เหมาะสมเท่านั้น และก่อนการใช้สัตว์ต้องศึกษาข้อมูลอย่างถี่ถ้วนเพื่อให้การใช้สัตว์มีประสิทธิภาพสูงสุดและต้องนำเสนอโครงการที่แสดงถึงแผนงานและขั้นตอนการใช้พร้อมทั้งเหตุผลความจำเป็นและประโยชน์ที่จะมีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์หรือสัตว์ และ/หรือความก้าวหน้าทางวิชาการ และเมื่อสิ้นสุดการใช้สัตว์ผู้ใช้อัตว์ต้องดำเนินการให้สัตว์ตายอย่างสงบ หรือกรณีที่จำเป็นต้องให้สัตว์นั้นมีชีวิตอยู่ต่อไป ผู้ใช้อัตว์ต้องแสดงเหตุผลความจำเป็นและระบุวิธีการเลี้ยงสัตว์ให้ชัดเจนด้วย

นอกจากนี้จรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ของสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2542 ยังกำหนดแนวทางปฏิบัติในการรักษาสวัสดิภาพสัตว์ในด้านต่างๆ เช่น ด้านการขนส่งสัตว์ มีการวางแนวทางให้หน่วยงานที่มีการใช้สัตว์ทดลอง และหน่วยงานที่เพาะเลี้ยงสัตว์ทดลองต้องร่วมกันจัดการให้มีผู้รับผิดชอบดูแล ให้การขนส่งสัตว์ทั้งทางบก ทางน้ำ หรือทางอากาศ

แคลิยา ธนพงศ์พิพัฒน์

มีผลกระทบต่อสวัสดิภาพและสุขภาพของสัตว์น้อยที่สุด และให้สัตว์ได้รับความปลอดภัยมากที่สุด โดยให้มีระบบควบคุมอุณหภูมิ ระบบระบายอากาศ ระบบป้องกันการติดเชื้อ ภาชนะบรรจุสัตว์ที่แข็งแรงมั่นคงป้องกันสัตว์หลบหนีได้ และมีพื้นที่ให้สัตว์เคลื่อนไหวได้ตามที่กำหนดไว้ในมาตรฐานสากล ด้านการจัดสภาพแวดล้อมของสถานที่เลี้ยงสัตว์ ต้องสามารถป้องกันการติดเชื้อ มีการควบคุมอุณหภูมิ ความชื้น การระบายอากาศ แสง และเสียง ให้คงที่และเหมาะสมกับความ ต้องการของสัตว์แต่ละชนิด ไม่สร้างความเครียดให้แก่สัตว์ ด้านการจัดวัสดุอุปกรณ์เลี้ยงสัตว์ เช่น กรงหรือคอกเลี้ยงสัตว์ ต้องแข็งแรงมั่นคงเพียงพอที่จะป้องกันสัตว์หลบหนีได้และถูกต้องตามมาตรฐานสากลที่กำหนดไว้สำหรับชนิด ขนาด และจำนวนสัตว์ ไม่มีส่วนประกอบที่จะทำให้สัตว์ บาดเจ็บและต้องทำด้วยวัสดุที่คงทนต่อสารเคมี หรือความร้อนที่ใช้ในการป้องกันการติดเชื้อ อีกทั้งยังกำหนดแนวทางให้ผู้ใช้สัตว์ต้องเรียนรู้เทคนิคพื้นฐานการปฏิบัติต่อสัตว์และมีความ ชำนาญในเรื่องการจัดและควบคุมสัตว์ การทำเครื่องหมายบนตัวสัตว์ การแยกเพศ การให้สาร ทางปาก ผีพ่น้ำ กล้ามเนื้อ เส้นเลือด ฯลฯ การเก็บตัวอย่างเลือด อุจจาระ ปัสสาวะ ชี้นเนื้อ การ ทำให้สัตว์สลบ การทำให้สัตว์ตายอย่างสงบ และการผ่าซากสัตว์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบการให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการ ทดลองที่บัญญัติไว้ในมาตรา 381 และมาตรา 382 ของประมวลกฎหมายอาญา และ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 กับจรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทาง วิทยาศาสตร์ของสภาวิจัยแห่งชาตินี้ จะเห็นได้ว่าจรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทาง วิทยาศาสตร์ของสภาวิจัยแห่งชาติเป็นหลักเกณฑ์ที่กำหนดวิธีการในการคุ้มครองสัตว์เพื่อ การศึกษาและการทดลองไว้มากที่สุด แต่เนื่องจากจรรยาบรรณนี้เป็นเพียงแนวทางปฏิบัติซึ่ง ไม่มีสภาพบังคับดังเช่นกฎหมายและไม่มี การกำหนดมาตรการในการลงโทษไว้ จึงทำให้ จรรยาบรรณดังกล่าวไม่สามารถให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมี ประสิทธิภาพ

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าบทบัญญัติทางกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษา และการทดลองของประเทศไทยในปัจจุบันนั้น มีเพียงมาตรา 381 และมาตรา 382 ของประมวล กฎหมายอาญา และพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ.2535 ซึ่งกฎหมายทั้งสอง ฉบับนี้ แท้จริงแล้วเป็นบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสัตว์โดยทั่วไป มิใช่กฎหมายที่ให้ความ คุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะ แต่ในการที่จะคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษา และการทดลองให้มีสวัสดิภาพที่ดีนั้นจำเป็นที่จะต้องมีการกำหนดหลักเกณฑ์ขึ้นสำหรับใช้กับ สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะ และถึงแม้ว่าปัจจุบันนี้ประเทศไทยจะมี

จรรยาบรรณนักวิจัยและแนวทางปฏิบัติของสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2541 และจรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ของสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดเป็นแนวทางปฏิบัติในการใช้สัตว์ในงานวิจัยแล้วก็ตามแต่ข้อกำหนดดังกล่าวก็ยังไม่เพียงพอที่จะให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพเนื่องจากไม่มีสภาพบังคับดังเช่นกฎหมายและขาดมาตรการในการลงโทษ

2. แนวทางการแก้ไข

จากการที่ประเทศไทยขาดกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการวิจัยโดยเฉพาะทำให้เกิดผลกระทบต่างๆตามมา คือ ผลกระทบต่อสวัสดิภาพของสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง ผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยของผู้เลี้ยงและผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชุมชน ผลกระทบต่อคุณภาพของผลงานวิจัย และการทำให้เกิดการต่อต้านจากกลุ่มที่มีแนวคิดเชิงพิทักษ์อิสรภาพของสัตว์

ด้วยเหตุนี้เพื่อเป็นการหยุดยั้งและป้องกันมิให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่างๆดังกล่าวข้างต้น การใช้วิธีการกำหนดนโยบายในการบริหารประเทศมาเป็นเครื่องมือ เช่น กำหนดว่าหากหน่วยงานใดที่ไม่ปฏิบัติตามจรรยาบรรณดังกล่าวรัฐบาลจะไม่จัดสรรงบประมาณในการดำเนินการโครงการต่อไปให้ เป็นต้น นั้น อาจเป็นมาตรการหนึ่งที่จะทำให้จรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ. 2542 ของสภาวิจัยแห่งชาติ มีการใช้บังคับได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เนื่องจากหน่วยงานที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทยมิได้มีเฉพาะหน่วยงานภาครัฐบาลเท่านั้น แต่ยังมีหน่วยงานที่เป็นองค์กรเอกชนอยู่ด้วย การกำหนดนโยบายดังกล่าวจึงไม่มีผลผูกพันหน่วยงานเอกชน ดังนั้น เพื่อเป็นการยกระดับมาตรฐานในการให้ความคุ้มครองสัตว์ให้มีผลบังคับใช้กับหน่วยงานในทุกภาคส่วนของประเทศ ประเทศไทยจึงควรมีกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะโดยมีสาระสำคัญที่ต้องพิจารณา ดังนี้

1) การกำหนดประเภทสัตว์และกระบวนการที่อยู่ภายใต้บังคับของ

กฎหมาย

การที่จะบัญญัติกฎหมายเพื่อให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยเฉพาะ ประเด็นที่จะต้องพิจารณาเป็นอันดับแรก คือ การพิจารณาว่าจะกำหนดให้สัตว์ประเภทใดหรือชนิดใดได้รับการคุ้มครองภายใต้กฎหมายนี้ซึ่งการกำหนดว่าสัตว์ประเภทใดจะอยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นมาใหม่ควรกำหนดไว้อย่างกว้างเนื่องจากสัตว์ที่

นำมาใช้ในการศึกษาและการทดลองนั้นมีมากมายหลายชนิด ทั้งสัตว์ที่มีขนาดเล็ก เช่น หนู กบ และสัตว์ที่มีขนาดใหญ่ เช่น ช้าง ม้า เป็นต้น ดังนั้น หากกำหนดประเภทของสัตว์ที่จะได้รับการคุ้มครองไว้อย่างแคบจะทำให้กฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นนี้ไม่สามารถให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเพื่อให้กฎหมายมีความชัดเจนว่าสัตว์ใดบ้างที่จะอยู่ภายใต้การคุ้มครองของกฎหมายฉบับนี้ นอกจากจะต้องกำหนดชนิดหรือประเภทของสัตว์ดังกล่าวแล้ว ยังต้องกำหนดถึงกระบวนการที่จะกระทำต่อสัตว์ด้วยการกระทำใดลักษณะใดที่จะทำให้สัตว์ที่กำหนดได้รับความคุ้มครอง

2) การกำหนดองค์กรที่ควบคุมดูแล

(1) สำนักงาน

ในการที่จะให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง และควบคุม ตรวจสอบการดำเนินการของหน่วยงานต่างๆที่มีการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองว่าได้มีการดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายหรือไม่ รวมถึงการกำหนดแนวทางในการพัฒนาการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศไทย และการแก้ไขปัญหาข้อขัดข้องต่างๆที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการบังคับใช้กฎหมายนั้นเป็นภารกิจที่จะต้องมีความหมายมาทำหน้าที่ดังกล่าว ซึ่งเมื่อพิจารณาจากประเทศต่างๆ แล้วจะพบว่าประเทศส่วนใหญ่จะใช้วิธีการดำเนินการโดยจัดตั้งเป็นองค์กรอิสระขึ้นมาเพื่อคุ้มครองดูแลการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศของตน

เมื่อพิจารณาหน่วยงานที่จะทำหน้าที่ในการกำกับดูแลการดำเนินการต่างๆ เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นนั้น ปัจจุบันประเทศไทยมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการสนับสนุนและพัฒนาทางด้านการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองอยู่ คือสำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อพัฒนางานเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้สังกัดของคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติสภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2502 ประกอบกับกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2545²⁶ แล้ว จะเห็นได้ว่าภารกิจที่สำคัญของ

²⁶ กฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ.2545 ข้อ 1 “ให้สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ มีภารกิจเกี่ยวกับการเสนอแนะนโยบาย ประสาน ติดตามประเมินผล สร้างมาตรฐาน พัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศ สนับสนุนการวิจัยของชาติ และ แคลลียา ธนพงศ์พิพัฒน์

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติมุ่งเน้นถึงงานในลักษณะเชิงวิชาการในภาพรวมของประเทศเป็นหลัก เช่น การเสนอนโยบาย ประสานติดตามประเมินผล สร้างมาตรฐาน พัฒนาฐานข้อมูลสารสนเทศ สนับสนุนการวิจัยของชาติ และให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการวิจัยแก่รัฐบาล โดยการจัดทำนโยบายและแผนการวิจัยของประเทศเพื่อให้เกิดผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศมากกว่าเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ควบคุม ตรวจสอบ หรือการบังคับการให้มีการปฏิบัติตามกฎหมาย ดังนั้นหากกำหนดให้สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการแห่งชาติเพื่อพัฒนางานเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้สังกัดของคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่ดำเนินการตามกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นใหม่ก็ดี หรือการกำหนดให้สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการตามกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นใหม่ก็ดี ย่อมไม่สอดคล้องกับภารกิจหลักของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ตามกฎกระทรวงแบ่งส่วนราชการสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. 2545 และไม่เหมาะสมกับโครงสร้างและการแบ่งส่วนงานภายในสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติตามแนวทางการบริหารราชการแผ่นดิน

(2) คณะกรรมการ

เนื่องจากประเทศไทยมีหน่วยงานหลายหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง กล่าวคือ ในด้านการนำสัตว์มาใช้ในงานวิจัย หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่วนการใช้สัตว์เพื่อทำการทดสอบผลิตภัณฑ์จำพวก ยา หรือวัคซีนต่าง ๆ หรือการใช้สัตว์เพื่อคิดค้นพัฒนายาหรือวัคซีนเพื่อให้มนุษย์คุณภาพชีวิตที่ดีนั้นก็มีความเกี่ยวพันกับอำนาจหน้าที่ของกระทรวงสาธารณสุขที่จะต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง และการที่จะปรับปรุงหรือพัฒนาสถานที่เลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษา และการทดลองที่เป็นของรัฐบาลก็ต้องอาศัยงบประมาณในการดำเนินการ ซึ่งมีสำนักงบประมาณเป็นหน่วยงานที่จะพิจารณาจัดสรร การนำสัตว์ เช่น หนู กบ หรือกระต่าย มาใช้ในการเรียนการ

ให้คำปรึกษาเกี่ยวกับการวิจัยแก่รัฐบาล โดยการจัดทำนโยบายและแผนการวิจัยของประเทศ เพื่อให้เกิดผลงานวิจัยที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ โดยมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

- (1) ดำเนินการตามกฎหมายว่าด้วยสภาวิจัยแห่งชาติ และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง
 - (2) ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของสภาวิจัยแห่งชาติ หรือสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ หรือตามที่นายกรัฐมนตรีหรือคณะรัฐมนตรีมอบหมาย
- แคทลียา ธนพงศ์พิพัฒน์

สอนของนักศึกษาแพทยศาสตร์หรือนักศึกษาสัตวแพทยศาสตร์ อยู่ในความควบคุมดูแลของ
กระทรวงศึกษาธิการ นอกจากนี้ สัตว์ป่า เช่น ลิงหรือช้าง ก็เป็นสัตว์อีกประเภทหนึ่งที่ถูก
นำมาใช้ในการศึกษาและการทดลองซึ่งหน่วยงานที่รับผิดชอบในส่วนนี้ก็คือ กระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นต้น และนอกจาก
หน่วยงานราชการดังที่กล่าวไปแล้วนั้น ปัจจุบันในประเทศไทยก็ได้มีหน่วยงานของภาคเอกชนที่
มีการจัดตั้งเป็นสมาคมหรือมูลนิธิที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนางานวิจัยทางด้านวิทยาศาสตร์ หรือ
เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองสวัสดิภาพสัตว์ อีกด้วย

จะเห็นได้ว่าการพัฒนาการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการ
ทดลองการคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย
ฝ่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชน หากแต่ละหน่วยงานดำเนินการกิจของตนเองโดยไม่ได้มีการ
ประสานงานกันก็อาจทำให้เกิดความขัดแย้งในด้านนโยบายของแต่ละหน่วยงานได้ ดังนั้น ใน
การที่จะให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพก็ควรที่
จะต้องให้หน่วยงานทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและภาคเอกชนได้มากำหนดนโยบายร่วมกันเพื่อเป็น
แนวทางในการดำเนินงานของทุกหน่วยงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ทั้งนี้ จะเกิดขึ้นได้ก็โดย
การดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการ

(3) พนักงานเจ้าหน้าที่

ในการตรวจสอบหรือควบคุมการดำเนินการว่าเป็นไปตามที่กฎหมาย
กำหนดหรือไม่นั้น กลไกในรูปของคณะกรรมการอาจไม่เพียงพอในการดำเนินการ เนื่องจากใน
หลายๆกรณีการจะตรวจพบถึงการกระทำความผิดได้ต้องเข้าไปตรวจสอบ ณ สถานที่ทำการ
เลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง เช่น การตรวจสอบว่าสถานที่ดำเนินการเลี้ยงหรือ
ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองแห่งใดมีอุปกรณ์หรือเครื่องมือที่จำเป็นเตรียมเอาไว้
ครบถ้วนหรือไม่ หรือได้มีการจัดการสัตว์ที่จะนำมาใช้งานให้อยู่ในสวัสดิภาพที่ดีหรือไม่ เรื่อง
เหล่านี้หากไม่มีเจ้าหน้าที่เข้าไปดำเนินการตรวจสอบ ณ สถานที่ดำเนินการย่อมเป็นการยากที่จะ
ตรวจพบการกระทำความผิด หากต้องรอให้มีผู้ร้องเรียนแล้วจึงแจ้งให้คณะกรรมการพิจารณา
ก็อาจจะทำให้เกิดความล่าช้าและอาจก่อให้เกิดความเสียหายแก่ตัวสัตว์ อีกทั้งเมื่อพิจารณาจาก
กฎหมายของประเทศอังกฤษก็มีการแต่งตั้งผู้ตรวจการให้เป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายเพื่อทำ
หน้าที่ตรวจสอบการทำงาน ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการต่อสัตว์ว่าเป็นไปตามที่ได้ขออนุญาต
ไว้หรือไม่ และตรวจสอบสถานที่ที่ใช้ดำเนินการต่อสัตว์ว่าเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนด

และตรงตามกับที่ระบุไว้ในคำขออนุญาตจัดตั้งสถานดำเนินการหรือไม่ ส่วนในประเทศเยอรมันก็มีการแต่งตั้งเจ้าพนักงานที่เรียกว่า “เจ้าหน้าที่สวัสดิภาพสัตว์” ขึ้นเช่นกัน

3) การขอใบอนุญาต

กฎหมายของประเทศอังกฤษได้กำหนดให้การดำเนินการต่อสัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะเป็นบุคคลที่เลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ การดำเนินโครงการที่มีการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ หรือแม้กระทั่งการจัดตั้งสถานที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ เหล่านี้จะกระทำได้อต่อเมื่อได้รับใบอนุญาตแล้วเท่านั้น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงการดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศไทยทั้งที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ประเทศไทยมิได้มีการกำหนดว่าผู้เลี้ยงหรือผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองซึ่งเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับสัตว์มากที่สุดจะต้องขอใบอนุญาตเสียก่อนจึงจะสามารถเป็นผู้เลี้ยงหรือเป็นผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้ จึงเท่ากับว่าในประเทศไทยยังไม่มีมาตรการในการควบคุมว่าผู้ที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้จะต้องเป็นบุคคลที่มีคุณสมบัติเช่นใด หรือไม่มีการตรวจสอบว่าบุคคลที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองนั้นมีความรู้ความเชี่ยวชาญในการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจริงหรือไม่ เหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบโดยตรงต่อสวัสดิภาพของสัตว์ที่ถูกนำมาใช้งานเพื่อการศึกษาและการทดลอง เนื่องจากหากผู้เลี้ยงหรือผู้ใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองเป็นผู้ที่ไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญแล้วก็อาจกระทำการต่อสัตว์โดยไม่ถูกวิธี ซึ่งอาจเป็นสาเหตุให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวด ทุกข์ทรมาน หรือบางครั้งอาจทำให้สัตว์ตายได้ นอกจากนี้ ยังไม่มีการควบคุมถึงโครงการที่มีการนำสัตว์มาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองอีกว่าโครงการนั้นมีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีการใช้สัตว์ในการดำเนินการ หรือโครงการนั้นๆ มีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จได้หรือไม่ ซึ่งอาจทำให้สูญเสียชีวิตสัตว์โดยไม่จำเป็น ทั้งนี้ เนื่องมาจากการที่ประเทศไทยไม่มีการกำหนดให้การดำเนินโครงการที่มีการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองต้องมีการขออนุญาตก่อนนั่นเอง

ในด้านการจัดตั้งสถานที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองก็เช่นกัน ประเทศไทยยังไม่มีกำหนดว่าจะต้องมีการดำเนินการขอใบอนุญาตเสียก่อนจึงจะสามารถจัดตั้งได้ จึงทำให้สถานที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศไทยบางแห่งยังไม่มีอุปกรณ์ เครื่องมือ และเครื่องใช้ที่จำเป็นอย่างครบครัน ทำให้

สถานที่ดำเนินการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศไทยยังไม่ได้มาตรฐาน เท่าเทียมสากล

นอกจากการขอใบอนุญาต 3 กรณีดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น การขนส่งสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง การนำเข้าในราชอาณาจักรซึ่งสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง การส่งออกนอกราชอาณาจักรซึ่งสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง และการนำผ่านราชอาณาจักรซึ่งสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง เรื่องเหล่านี้หากปล่อยให้มีการดำเนินการโดยไม่มีการควบคุม ก็อาจก่อให้เกิดผลเสียต่อตัวสัตว์รวมถึงเกิดผลเสียต่อประเทศได้เช่น การขนส่งสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง หากไม่มีการควบคุมให้มีการขนส่งอย่างถูกสุขลักษณะ หรือจัดให้สัตว์อยู่ในสภาวะที่ดีในการขนส่งแล้วย่อมก่อให้เกิดผลเสียต่อตัวสัตว์ หากขนส่งสัตว์โดยจัดให้สัตว์อยู่อย่างแออัด หรือไม่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น อุณหภูมิไม่เหมาะสม ก็อาจทำให้สัตว์ตายได้ ส่วนการนำเข้า ส่งออก หรือนำผ่านราชอาณาจักรซึ่งสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง หากไม่มีการควบคุมก็อาจทำให้เกิดผลเสียต่อประเทศได้ จากการที่มีการนำเข้าหรือนำผ่านสัตว์ที่อาจเป็นอันตรายได้ ซึ่งหากกำหนดให้การดำเนินการเหล่านี้ต้องขออนุญาตเป็นการเฉพาะก็จะช่วยลดปัญหาดังกล่าวได้ อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ในการเก็บข้อมูลในเชิงสถิติอีกด้วย

4) การกำหนดมาตรการในการคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง

การจะให้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้รับความคุ้มครองนั้น ต้องมีการควบคุมการดำเนินการด้านต่างๆที่จะกระทำขึ้นกับสัตว์ ตัวอย่างเช่น

(1) การกำหนดสถานที่อยู่ของสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง

การควบคุมสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองให้อยู่ในสถานที่ที่กำหนดเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากสัตว์ที่จะใช้ในการศึกษาหรือการทดลองนั้นต้องอยู่ในสถานที่ที่มีการควบคุมสภาพแวดล้อมให้เหมาะสมกับสัตว์นั้นๆ เพื่อให้สัตว์มีความพร้อมในการใช้งาน นอกจากนั้นสัตว์ที่ถูกนำมาใช้งานแล้วยังต้องมีการควบคุมอย่างเคร่งครัดมิให้สัตว์เหล่านั้นออกไปสู่สิ่งแวดล้อมโดยมิได้มีการตรวจสอบว่าสัตว์นั้นอาจก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์หรือสัตว์อื่น หรือจะเป็นอันตรายต่อธรรมชาติต่อไปหรือไม่ เนื่องจากในบางครั้งที่มีการฉีดยาหรือฮอร์โมนบางอย่างเข้าไปในสัตว์แล้วมีผลทำให้สัตว์นั้นมีนิสัยหรือพฤติกรรมที่เปลี่ยนไป เช่น ดุร้ายขึ้น เช่นนี้หากไม่มีการควบคุมสัตว์เหล่านี้ให้อยู่ในสถานที่หรือบริเวณที่เหมาะสมแล้วก็ย่อมก่อให้เกิดปัญหาตามมาได้

(2) การป้องกันโรค

สิ่งที่ต้องระวังเป็นอย่างมากในการนำสัตว์มาใช้เพื่อการศึกษาและการทดลอง คือ โรคที่จะเกิดขึ้นกับสัตว์ เช่น ในการนำสุนัขหรือแมวมาใช้เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ ก็ต้องระวังเรื่องโรคพิษสุนัขบ้า การนำหนูมาใช้เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ก็ต้องระวังโรคกาฬโรค โรคเลปโตสไปโรซิส (Leptospirosis) โรคฉี่หนูหรือไข้ฉี่หนู ซึ่งโรคเหล่านี้สามารถติดต่อมายังคนได้ ในการเลี้ยงหรือใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองหากไม่มีการกำหนดมาตรการในการควบคุมโรคไว้ย่อมเสี่ยงต่อการที่สัตว์จะเป็นโรคได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการนำสัตว์มาเลี้ยงอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก หากมีสัตว์ตัวใดตัวหนึ่งเป็นโรคก็มีโอกาสที่จะแพร่กระจายเชื้อโรคไปยังสัตว์ตัวอื่นๆ ได้อย่างรวดเร็วซึ่งจะก่อให้เกิดความเสียหายทั้งต่อตัวสัตว์และต่องานทดลองหรืองานวิจัยที่เพิ่มขึ้นด้วย

(3) การทำการุณยฆาตต่อสัตว์

การกระทำการุณยฆาตต่อสัตว์เป็นเรื่องที่ต้องให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก เพราะมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของสัตว์ ในต่างประเทศได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก โดยมีการกำหนดรายละเอียดไว้อย่างเคร่งครัดว่าถึงแม้ว่าการการุณยฆาตจะกระทำเพื่อให้สัตว์พ้นจากความทุกข์ทรมานอย่างแสนสาหัส แต่วิธีนี้จะต้องทำเป็นทางเลือกสุดท้ายเท่านั้น และต้องทำโดยบุคคลผู้มีความเชี่ยวชาญโดยเฉพาะเท่านั้น อย่างเช่นในอนุสัญญาของกลุ่มประเทศยุโรปว่าด้วยการคุ้มครองสัตว์มีกระดูกสันหลังที่ถูกใช้ในการทดลองและเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิทยาศาสตร์อื่น [European Convention for the Protection of Vertebrate Animals Used for Experimental and Other Scientific Purposes (1986, ETS 123)] ได้กำหนดไว้ว่าผู้ที่มีอำนาจตัดสินใจว่าจะกระทำการุณยฆาตต่อสัตว์นั้นหรือไม่ต้องเป็นสัตวแพทย์หรือเป็นบุคคลที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายเท่านั้น

ดังนั้น การที่ประเทศไทยมีการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองจึงไม่สามารถหลีกเลี่ยงการกระทำการุณยฆาตต่อสัตว์ได้ ทั้งนี้ จะต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์ในการควบคุมการกระทำการุณยฆาตต่อสัตว์ว่าต้องทำโดยผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเท่านั้น และต้องมีหลักเกณฑ์ในการพิจารณาว่าลักษณะหรืออาการของสัตว์แบบใดจึงจะถือว่าสัตว์นั้นไม่อาจดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปกติหรือการมีชีวิตอยู่ต่อไปของสัตว์จะทำให้สัตว์ได้รับความเจ็บปวดทุกข์ทรมานมาก อีกทั้งเมื่อพิจารณาได้ดังนี้แล้ว ในการกระทำการุณยฆาตต่อสัตว์ก็ต้องใช้วิธีการที่ทำให้สัตว์ตายอย่างไม่ทุกข์ทรมานอีกด้วย

5) การกำหนดบทลงโทษ

การกำหนดบทลงโทษสำหรับผู้กระทำการฝ่าฝืนบทบัญญัติของกฎหมายเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่จะต้องพิจารณาว่ามีความจำเป็นจะต้องกำหนดไว้หรือไม่ และหากกำหนดจะกำหนดเป็นบทลงโทษทางแพ่ง หรือทางอาญา หรือเป็นโทษทางปกครอง เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติที่ให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองของประเทศอังกฤษและประเทศเยอรมัน กฎหมายของทั้งสองประเทศนี้ต่างมีการกำหนดบทลงโทษไว้ โดยกฎหมายของประเทศอังกฤษมีการกำหนดบทลงโทษในทางอาญา คือ กำหนดให้มีโทษทั้งจำคุกและโทษปรับ นอกจากนี้ ยังมีโทษทางปกครองอันได้แก่การเปลี่ยนแปลงหรือเพิกถอนใบอนุญาตอีกด้วย ส่วนกฎหมายของประเทศเยอรมันได้กำหนดโทษในทางอาญาอันได้แก่โทษจำคุกและโทษปรับไว้เช่นเดียวกัน

ในส่วนของกฎหมายของประเทศไทย เมื่อพิจารณาจากกฎหมายที่มีลักษณะใกล้เคียงกันซึ่งได้แก่ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ที่มีวัตถุประสงค์เดียวกันกับกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นใหม่นี้ คือ มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้เป็นกฎหมายที่ให้ความคุ้มครองแก่สัตว์ เพียงแต่แตกต่างกันในเรื่องของประเภทของสัตว์ที่ให้ความคุ้มครอง กล่าวคือ พระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 มุ่งหมายที่จะคุ้มครองสัตว์ป่าโดยเฉพาะ ส่วนกฎหมายที่จะบัญญัติขึ้นใหม่นี้ มุ่งหมายที่จะให้ความคุ้มครองแก่สัตว์ที่ใช้เพื่อการศึกษาและการทดลองซึ่งพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ได้มีหมวดบทกำหนดโทษซึ่งกำหนดโทษในทางอาญาไว้ คือ โทษจำคุกและโทษปรับ นอกจากนี้ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้จรรยาบรรณการใช้สัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ของสภาวิทยาสังเคราะห์แห่งชาติ พ.ศ. 2542 ไม่สามารถใช้คุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองได้อย่างมีประสิทธิภาพก็เนื่องมาจากจรรยาบรรณนั้นไม่มีบทลงโทษแก่ผู้ฝ่าฝืน ดังนั้น เมื่อจะกำหนดกฎหมายขึ้นใหม่จึงควรมีการกำหนดบทลงโทษไว้ด้วย

บทสรุป

การคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยการควบคุม กำกับ ดูแลการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองโดยภาครัฐเป็นหลักการอันเป็นที่ยอมรับของนานาประเทศ ซึ่งในขณะนี้ประเทศไทยกำลังจะก้าวสู่ความเป็นสากลในการให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง โดยเมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2553 คณะรัฐมนตรีได้มีมติอนุมัติหลักการร่างพระราชบัญญัติสัตว์เพื่องานทางวิทยาศาสตร์ พ.ศ. . . ทั้งนี้ เมื่อร่างพระราชบัญญัตินี้ดังกล่าว

แคลิยา ธนพงศ์พิพัฒน์

มีผลบังคับใช้เป็นกฎหมายแล้วจะมีผลให้สัตว์ที่นำมาเลี้ยงหรือใช้งานเพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทยได้รับความคุ้มครองมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นการรับรองว่าสัตว์ที่นำมาเลี้ยงหรือใช้งานเพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทยจะได้รับการดูแลให้อยู่ในสวัสดิภาพที่ดีและเหมาะสมกับสัตว์ชนิดนั้นๆ ซึ่งจะนำไปสู่ผลการศึกษาหรือผลการทดลองที่มีความถูกต้องแม่นยำ มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ และสามารถนำผลการศึกษาหรือผลการทดลองนั้นไปใช้เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนและสัตว์ได้อย่างปลอดภัย นอกจากนี้ การมีกฎหมายดังกล่าวยังเป็นการป้องกันไม่ให้นักวิจัยจากประเทศอื่นซึ่งมีจุดประสงค์ที่จะหลบเลี่ยงกฎหมายของประเทศตนอาศัยช่องว่างของกฎหมายไทยเข้ามาศึกษาวิจัยหรือดำเนินงานต่างๆ ที่จะทำให้เกิดความเสียหายต่อสังคม ระบบนิเวศน์ และชื่อเสียงของประเทศไทยได้อีกด้วย

ท้ายนี้ผู้เขียนมีความเห็นว่า การบัญญัติกฎหมายหรือการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทยนั้นเป็นเรื่องที่มีความจำเป็นและต้องรีบดำเนินการโดยเร่งด่วน เนื่องจากการดำเนินการเหล่านี้จะเป็นสิ่งซึ่งแสดงออกให้เห็นเป็นรูปธรรมว่าประเทศไทยได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการให้ความคุ้มครองสัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลอง อย่างไรก็ตาม มีข้อพึงระลึกว่าสิ่งที่สำคัญยิ่งไปกว่าการบัญญัติกฎหมายหรือการกำหนดกฎเกณฑ์ที่เกี่ยวกับการเลี้ยงและการใช้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทย นั่นคือการต้องสร้างความตระหนักรู้ถึงคุณค่าของชีวิตสัตว์ให้เกิดขึ้นในจิตสำนึกของคนไทยจึงจะเป็นรากฐานที่ทำให้สัตว์เพื่อการศึกษาและการทดลองในประเทศไทยได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริงและยั่งยืน